

עיראק

מצב זכויות האדם בעיראק נותר בכי רע, במיוחד עבור עקורים, מיעוטים דתיים ואתניים וקבוצות פגיעות כמו נשים, ילדות וגברים החשודים בהתנהגות הומוסקסואלית. עיראק ציינה את נסיגת הכוחות הקרביים של ארה"ב מיישוביה ב-30 ביוני 2009 במצעדים ובחג לאומי. בשבועות שלאחר מכן ביצעו קיצונים כמה התקפות אלימות במקומות שונים וזעזעו את המדינה.

בשנת 2009 המשיך לשרור מתח רב בין ממשלת כורדיסטן האזורית לבין הממשלה המרכזית והשלטונות המחוזיים בעיראק סביב השליטה על שטחים שנמצאים באזור בין החלקים המאוכלסים בעיקר על-ידי כורדים לבין אלה המאוכלסים בעיקר על-ידי ערבים בצפון עיראק. ההסלמה בעימות באזור זה הרעה את מצב זכויות האדם של קבוצות מיעוט לא-כורדיות ולא-ערביות שמקום מושבן באזורי מריבה אלה.

ההתפתחויות הפוליטיות

בחודש ינואר 2009 קיימו 14 מ-18 המחוזות בעיראק בחירות מחוזיות (שלושת המחוזות המרכיבים את אזור כורדיסטן קיימו בחירות בחודש יולי, ובמחוז המריבה כִּיְכּוּפ לא התקיימו בחירות). השתתפותן בבחירות של יותר מפלגות פוליטיות, ובמיוחד של מפלגות ערביות סוניות, הביאה לשינוי משמעותי ביחסי הכוח באזורים שבהם ערבים סונים החרימו את הבחירות בשנת 2005, ובייחוד במחוז נינווה. באופן כללי, תוצאות הבחירות משקפות את הפירוד בין הפלגים.

ב-24 ביוני 2009 אישרה האספה הלאומית של כורדיסטן, שהיא הפרלמנט האזורי, הצעה לחוקה אזורית שבה נקבע כי אזורי המריבה שייכים לכורדים. קביעה זו עוררה את חמתם של מנהיגי השלטון המרכזי. נוכח התעקשות הממשלה המרכזית והשלטונות האזוריים, האספה הלאומית של כורדיסטן עומדת על כך שמשאל העם שנקבע בסעיף 140 לחוקת עיראק משנת 2005 יתקיים סוף-סוף (על-פי החוקה, התאריך המאוחר ביותר שבו היה צריך לקיים את משאל העם הוא 31 בדצמבר 2007). האספה הלאומית הביעה ביטחון בכך שבמשאל העם ייקבע כי אזורי המריבה יצורפו לאזור הכורדי האוטונומי למחצה.

בחודש יולי 2009 פשטו כוחות הביטחון של עיראק על "מחנה אשרף", שהנו אזור הנשלט למעלה מעשרים שנה בידי כמה אלפי חברים בארגון אופוזיציה איראני הקרוי "מוג'אהדין ח'לק". בפשיטה זו ניסתה הממשלה להשליט את מרותה באמצעות הקמת תחנת משטרה בתוך המחנה. במהלך הפשיטה נהרגו 11 מתושבי "מחנה אשרף", חלקם מירי, ועשרות אחרים נפצעו. הממשלה טענה כי תחקור את האירוע, אך נכון לאמצע חודש נובמבר היא לא סיפקה כל מידע על התקדמותה של כל חקירה שהיא או על תוצאותיה.

בחודש נובמבר חתמה עיראק על האמנה נגד תחמושת מצרר, שהנה מסמך בינלאומי האוסר על השימוש, הייצור וההעברה של פצצות מצרר.

התקפות על אזרחים ועקירה

בשנת 2009 עדיין היו אזרחים מטרה להתקפות בכל רחבי המדינה. בששת השבועות הראשונים שלאחר נסיגת כוחות ארה"ב מהערים לבסיסים, שבוצעה ב-30 ביוני, נהרגו למעלה מ-700 עיראקים, רובם שיעים, בהפצצות מתואמות ובמעשי אלימות אחרים. ב-19 באוגוסט נהרגו קרוב ל-100 בני אדם ונפצעו למעלה מ-600 בפיצוץ מתואם של משאיות תופת מחוץ למשרדי החוץ והאוצר בבגדד. ב-25 באוקטובר התפוצצו שתי מכוניות תופת, נהוגות בידי מתאבדים, והרסו שלושה מבני ממשלה גדולים, כולל את משרד המשפטים. התקפה זו הייתה הקטלנית ביותר במדינה מזה שנתיים ונהרגו בה למעלה מ-155 בני אדם ויותר מ-500 נפצעו.

מורדים ערבים סונים אחראים ככל הנראה להתקפות אלה, כמו-גם לאחרות דוגמת הפיצוצים שאירעו בחודשים ינואר ואפריל 2009 במסגד אל-כאזמיה, מסגד שיעי גדול בבגדד – התקפות שבהן נהרגו למעלה מ-100 בני אדם. ההתקפות אף כוונו אל פליטים שיעים שהמתינו לקבל מזון שהוקצב להם, אל ילדים שנאספו כאשר חולקו ממתקים ואל עולים לרגל, וכמו כן בוצעו התקפות בחתונות, בלוויות, במסגדים ובבתי חולים באזורים שיעים. מנהיגים סונים גינו בחרפות התקפות כאלה, ומיליציות שיעיות נמנעו מביצוע פעולות תגמול נרחבות.

תושבים נוספים נעקרו ממקומות מגוריהם בשל האלימות, אך לחץ כלכלי וקשיים בשמירה על המעמד החוקי בסוריה, ירדן ומצרים גרמו לחלק מהפליטים לחזור. על-פי נציבות הפליטים של האו"ם, ממשלת עיראק לא הכינה תכנית פעולה לקליטתם של עיראקים שנעקרו למחוזות אחרים במדינה וישבו ליישוביהם או של עיראקיים ששבו לאחר שברחו למדינות שכנות. עקורים שחזרו לבגדד הצליחו רק לעתים רחוקות להשיב לידיהם את בתיהם. ביישובים כפריים, עקורים רבים שחזרו מצאו את בתיהם הרוסים או מוזנחים לחלוטין, ולא הייתה להם גישה למקורות הכנסה ולשירותים בסיסיים, כולל מים, חשמל וטיפול רפואי. על-פי דיווחים, עם חידוש ההתקפות במחצית השנייה של שנת 2009, נעקרו בשנית חלק מהעקורים ששבו ליישוביהם. אנשים חזרו על-פי רוב לשכונות או למחוזות הנתונים לשליטת חברים בפלג שלהם. משפחות מעטות בלבד חזרו למקום מגוריהן הקודם במקרים שבהם צפוי היה שיחיו בו כמיעוט.

תנאי המעצר ועינויים

בשנת 2009 המשיכו לזרום דיווחים על עינויים בקנה מידה נרחב ועל סוגים אחרים של התעללות בעצירים במתקני מעצר המנוהלים על-ידי משרדי הביטחון והפנים של עיראק ועל-ידי משטרת עיראק. כמעט 30 אלף עצורים נדחסו במתקני מעצר המנוהלים על-ידי הממשלה, ועיכובים משמעותיים בהליך הביקורת השיפוטית של המעצר רק הכבידו על הצפיפות: עצירים מסוימים מוחזקים במשמורת במשך שנים ללא כתב אישום או משפט. מצב זה החמיר בשנת 2009 כאשר צבא ארה"ב העביר עצירים למשמורת עיראקית (למעלה מ-1,200 עצירים בתשעת החודשים הראשונים) מתוקף ההסכם הביטחוני בין ארה"ב לעיראק משנת 2008. בחודש אוקטובר עמד מספר העצירים שנתרו בידי צבא ארה"ב על פחות מ-9,000, לאחר שבשלהי 2007 הגיע מספרם לשיא של 26 אלף.

בחודש יוני 2009 הקים ראש הממשלה נורי אל-מאלכי ועדה מיוחדת המורכבת משמונה נציגים ממשרד הביטחון, מארגונים למען זכויות האדם ומגופים משפטיים. הוועדה נועדה לחקור טענות בדבר התעללות ועינויים נרחבים בבתי הכלא של עיראק. נכון לאמצע חודש נובמבר, הממשלה לא סיפקה כל מידע על התקדמות בחקירה כלשהי או על תוצאותיה.

מתן דין וחשבון על פשעי העבר

בחודש אוגוסט גזר בית המשפט העליון של עיראק על סגן ראש הממשלה לשעבר טארק עזיז ועל עלי חסן אל-מג'יד (המכונה גם "עלי הכימאיי") שבע שנות מאסר כל אחד, על חלקם בתכנון עקירתם הכפויה של כורדים מצפון עיראק בסוף שנות השמונים. בחודש מארס, לפני שהורשעו בעברה זו, נגזרו עליהם בנפרד 15 שנות מאסר על הוצאתם להורג של סוחרים בידי הממשלה הקודמת בשנת 1992, לאחר שאלה הואשמו בספסרות במסגרת גזרות כלכליות. בחודש מארס 2009 הועמד אל-מג'יד לדין בבית המשפט העליון של עיראק גם על רצח מוסלמים שיעים בשנת 1999 (במועד מוקדם יותר הושת עליו גזר דין מוות על חלקו במבצע אל-אנפאל משנת 1988 נגד הכורדים, ועל דיכוייה של ההתקוממות השיעית לאחר מלחמת המפרץ בשנת 1991).

בחודש יולי 2009 נפתחה בבריטניה חקירה ציבורית של נסיבות מותו של האזרח העיראקי בהא מוסא בשנת 2003 בעת שהיה במשמורת בריטית בבצרה. נתיחה שלאחר המוות הראתה שמוסא סבל מלפחות 93 חבלות בגופו, כולל אף שבור וצלעות שבורות. במסגרת החקירה נבדק יחסו של צבא בריטניה לעצירים עיראקיים, ובכלל זה שיטות חקירה.

אלימות על רקע מגדר

אלימות נגד נשים וילדות ממשיכה להיות בעיה קשה. עם התוקפים נמנים חברים בקבוצות מורדים ובמיליציות, חיילים ושוטרים. מקרים כאלה מגיעים רק לעתים נדירות להעמדה לדין, גם כאשר זכו לתהודה וכאשר היו מעורבים בהם שוטרים או אנשי כוחות ביטחון. ארגוני מורדים תקפו במכוון פוליטיקאיות, עובדות ציבור, עיתונאיות ופעילות למען זכויות האישה, ואף תקפו נשים בחוצות העיר בגין מה שהם מגדירים כהתנהגות או לבוש "בלתי מוסריים" או "בלתי אסלאמיים". רצח על רקע "כבוד המשפחה" בידי בני משפחה מהווה עדיין איום על נשים וילדות באזורים הכורדיים, כמו-גם במקומות אחרים בעיראק.

מילת נשים נהוגה בעיקר באזורים הכורדיים בעיראק. על-פי דיווחים, 60% מהנשים הכורדיות עברו הליך זה, אף על פי שממשלת כורדיסטן האזורית טענה כי נתונים אלה מוגזמים. ילדות ונשים מקבלות מסרים סותרים ובלתי מדויקים מגורמים רשמיים על השלכותיו של ההליך. בשנת 2008 אישר הפרלמנט של כורדיסטן הצעה לאסור בחוק על מילת הנשים אך הצו המיניסטרילי הדרוש ליישום ההחלטה שאושרה, שאמור היה להתפרסם בחודש פברואר 2009, בוטל ללא הסבר.

אלימות נגד גברים החשודים בפעילות הומוסקסואלית

בתחילת שנת 2009 נפתח מסע הרג של גברים שנחשדו כהומוסקסואלים או כמי שאינם "גבריים" מספיק. כנופיות חמושות חטפו גברים והשליכו את גופותיהם המושחתות באשפה או מול חדרי מתים. בחודש אפריל ראיין ארגון Human Rights Watch גברים שסיפרו על איומי מוות, סחיטה, פשיטות

לילות של רעולי פנים על בתים פרטיים וחסטיפת גברים מהרחוב. מסע האלימות הגיע לשיאו בבגדד, אך התפשט גם לערים אחרות, כולל כירכוכ, נג'ף ובצרה.

מרבית הניצולים והעדים הצביעו על "צבא מהדי" של מוקתדא א-סדר, מיליצית השיעים הגדולה ביותר, ככוח המניע מאחורי ההרג. מסגדים של תומכי א-סדר ומנהיגי תנועתו הזהירו בגלוי כי הומוסקסואליות מאיימת על החיים והתרבות בעיראק. ייתכן שכמה מיליציות סוניות הצטרפו למעשי האלימות בניסיון להתחרות בשיעים ולהפגין מחויבות מוסרית לנושא. אף שאין בנמצא מניין מדויק של הקרבנות, ייתכן בהחלט שמספרם מגיע למאות. משטרת עיראק וכוחות הביטחון שלה לא עשו כמעט דבר כדי לחקור את מעשי ההרג או לשים להם קץ. הרשויות לא הודיעו על כל מעצרים או העמדות לדין, ואין זה סביר כי היו כאלה.

אלימות נגד בני מיעוטים

ארגונים חמושים המשיכו לרדוף מיעוטים אתניים ודתיים באווירה של פטור-מעונש. לאחר שכוחות ארה"ב נסוגו מהערים העיראקיות, תוקפים פגעו באכזריות בקבוצות מיעוט: במחוז נינווה לבדו נהרגו למעלה מ-137 בני אדם ונפצעו כמעט 500 בפיצוצים בארבעה יישובים. הנפגעים היו מקרב היזידים, השבפים והטורקמנים.

במהלך השנה חלה הסלמה בעימות בין הממשלה המרכזית, שהנה ערבית בעיקרה, לבין ממשלת כורדיסטן האזורית על שטחי המחלוקת המשתרעים לכל אורך צפון עיראק, מהגבול עם איראן ועד הגבול עם סוריה. בשל מצב זה מצאו עצמם בני מיעוטים תלויים על בלימה. מנהיגי קהילות מיעוט התלוננו על כך שכוחות ביטחון כורדיים ערכו מעצרים שרירותיים, ביצעו פעולות הפחדה, ובמקרים מסוימים הפעילו אלימות מוגבלת נגד בני מיעוטים שקראו תיגר על השליטה הכורדית באזורי המריבה.

גורמי מפתח בינלאומיים

הסכם שנחתם בין ארה"ב לבין עיראק בשנת 2008 מחייב את ארה"ב לסגת באופן מלא מעיראק – ובכלל זה נסיגתם של כוחות צבא לא-קרביים – עד סוף שנת 2011. כוחות ארה"ב, שנסוגו לבסיסהם עד סוף חודש יוני 2009, זקוקים כעת לאישורה של עיראק כדי לבצע פעולות בערים. נכון לחודש אוקטובר, ארה"ב מחזיקה כ-120 אלף חיילים בעיראק (מספרם הגיע לשיא בשנת 2007, אז הוערך בין 160 ל-170 אלף). בריטניה, שהנה המדינה היחידה מלבד ארה"ב המחזיקה מספר משמעותי של חיילים על אדמת עיראק, קיימה בחודש אפריל טקס בעיר בצרה לציון סיומה הרשמי של המשימה הבריטית בעיראק, שנמשכה שש שנים.

בחודש אוגוסט הצביעה מועצת הביטחון של האו"ם על הארכת המנדט של משלחת הסיוע של האו"ם לעיראק למשך שנה אחת. המשרד לזכויות האדם של משלחת זו מפקח על הפרות של זכויות האדם במסגרת תכנית שמטרתה לפתח מנגנונים עיראקיים לטיפול בהפרות בעבר ובהווה.